

The Right to Abortion for Women from the Islamic Ethics Point of View

Seyed Abdullah Mirkhandan^{1*}

1. Level four, Major Field of Fiqh and Usul, Qom Seminary, Qom, Iran.

Citation: Mirkhandan, S. A. (2022). The right to abortion for women from the Islamic ethics point of view. *Journal of Woman and Culture*, 14(54), 31-42.
 DOR: 20.1001.1.20088426.1401.14.54.3.0

ARTICLE INFO

Received: 10.10.2022

Accepted: 26.11.2022

Corresponding Author:

Seyed Abdullah
Mirkhandan

Email:

abdollahmirkhandan@yahoo.com

Keywords:

Abortion
Islamic ethics
Women

Abstract

The purpose of the current research was to investigate the right to abortion for women in Islamic ethics. The research universe included all written texts and references of Islamic ethics. The research sample subsumed the subjects related to abortion right for women in Islamic ethics texts. The research method was descriptive-analytical. The data was analyzed via content analysis procedure. The results showed that there were two main arguments about voluntary abortion among non-Muslim thinkers. One argument was the mother's ownership of her own body for abortion, and the other was the fetus's individual identity. According to the perspective of Islamic ethics regarding abortion, it was found that the argument that the mother owns her own body for abortion would be correct to some extent; This meant that the mother could have an abortion if she might be harmed in some cases. Also, the criterion of fetus's individual identity would be generally accepted from the Islamic ethics point of view and in this context, the Holy Law put forward a basis that would be the final words and in fact, a proof of narration and devotion. From this point of view, a fetus before four months would be not considered a living creature. This view regarding the individual identity of the fetus could be called Islamic fetus's individual identity, which would be different from what scientists of experimental sciences discussed. According to Islamic teachings, willing and voluntary abortion that leads to the death of the fetus would be not legitimate unless the mother's life would be in danger or the spirit had not been blown into the fetus and its existence had an unusual and considerable harm to the mother.

Extended abstract

Introduction: Giving birth to a healthy baby is the dream of every parent. However, sometimes some factors such as economic, biological, moral factors turn this sweet event into an unfortunate one. In this regard, in the past, various opinions had been raised about the permissibility or impermissibility of abortion. In these theories, there is different opinions in the recognition of concepts such as abortion and the right to life, as well as moral principles in this field, which affect the correctness or incorrectness of abortion. Due to the dominant reliance of these opinions on emotions and feelings or human's limited intellect; It seems useful to consider Islamic teachings in such concern. In this regard, the purpose of the current research was to investigate the right to abortion for women in Islamic ethics.

Method: The research universe included all written texts and references of Islamic ethics. The research sample subsumed the subjects related to abortion right for women in Islamic ethics texts. The research method was descriptive-analytical. The data was analyzed via content analysis procedure.

Results: The results showed that there were two main arguments about voluntary abortion among non-Muslim thinkers. One argument was the mother's ownership of her own body for abortion, and the other was the fetus's individual identity. According to the perspective of Islamic ethics regarding abortion, it was found that the argument that the mother owns her own body for abortion would be correct to some extent; This meant that the mother could have an abortion if she might be harmed in some cases. Also, the criterion of fetus's individual identity would be generally accepted from the Islamic ethics point of view and in this context, the Holy Law put forward a basis that would be the final words and in fact, a proof of narration and devotion. From this point of view, a fetus before four months would be not considered a living creature. This view regarding the individual identity of the fetus could be called Islamic fetus's individual identity, which would be different from what scientists of experimental sciences discussed. According to Islamic teachings, willing and voluntary abortion that leads to the death of the fetus would be not legitimate unless the mother's life would be in danger or the spirit had not been blown into the fetus and its existence had an unusual and considerable harm to the mother.

Conclusions: In a general view, four approaches to abortion could be identified: First, the conservative approach, in which abortion is considered equal to killing an innocent human being; Therefore, killing the fetus is wrong. Second, the libertarian approach that believes that a woman is free to have an abortion at any time and for any reason; Because he has the right to choose. Third, the moderate approach which believes that abortion is allowed before the second trimester of pregnancy and is not allowed after that; Because during these days, the fetus acquires the ability of pleasure and pain as a human being. Fourth, the feminist approach, which is like the libertarian approach; But it is different from that in the theoretical courtship. According to this approach, attention should be paid to the moral and human condition of the mother, not the fetus.

Author Contributions: Seyed Abdullah Mirkhandan: content editing, data collecting, ideation and designing the general framework, conclusion and correction of the article and corresponding author. Author reviewed and approved the final version of the article.

Acknowledgments: The author considers it necessary to thank all the professors who helped the researcher in this research.

Conflict of interest: There is no conflict of interest in this article.

Funding: This research was carried out with personal financial resources of the author.

حق سقط جنین برای زنان از دیدگاه اخلاق اسلامی

سید عبدالله میرخندان^{*۱}

۱. سطح ۴، رشته فقه و اصول، حوزه علمیه قم، قم، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی حق سقط جنین برای زنان در اخلاق اسلامی می‌باشد. جامعه پژوهش کلیه متون و منابع مکتوب اخلاق اسلامی می‌باشد. نمونه پژوهش مطالب مرتبط با حق سقط جنین برای زنان در اخلاق اسلامی بود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها به صورت تحلیل محتوا انجام شد. نتایج نشان داد که دو استدلال عمده در مورد سقط جنین ارادی، در بین متفکرین غیرمسلمان وجود دارد؛ یکی استدلال بر تملک مادر بر بدن خود برای سقط جنین و دیگری شخصانیت جنین. با توجه به دیدگاه اخلاق اسلامی در خصوص سقط جنین مشخص شد که استدلال بر تملک مادر بر بدن خود برای سقط جنین تا اندازه‌ای درست است؛ به این معنا که مادر در صورت متضرر شدن در برخی موارد می‌تواند اقدام به سقط کند. هم‌چنین معیار شخصانیت اجمالاً از دیدگاه اخلاق اسلامی مورد قبول واقع شده است؛ و در این زمینه شارع مقدس مبنایی مطرح می‌کند که فصل الخطاب و در حقیقت دلیلی نقلی و تعبدی است. از این منظر، جنین پیش از چهارماهگی شخص محسوب نمی‌شود. این دیدگاه در خصوص شخصانیت جنین را می‌توان شخصانیت اسلامی نام نهاد که با آن چه دانشمندان علوم تجربی می‌گویند متفاوت است. در آموزه‌های اسلامی سقط جنین به صورت اختیاری و ارادی که به مرگ جنین منتهی شود، مشروع نیست مگر در جایی که جان مادر در خطر است و یا این که روح در جنین دمیده نشده و وجود آن برای مادر ضرر غیرمتعارف و قابل ملاحظه‌ای داشته باشد.

کلیدواژگان: سقط جنین، اخلاق اسلامی، زنان

به دنیا آوردن نوزاد سالم، آرزوی هر پدر و مادری است. با این حال، گاهی برخی عوامل مانند عوامل اقتصادی، زیستی، اخلاقی، این رویداد شیرین را تبدیل به یک واقعه ناگوار می‌کند. در این خصوص در گذشته نظریات مختلفی پیرامون جواز یا عدم جواز سقط جنین (abortion) مطرح شده است. در این نظریات، در شناخت مفاهیمی مانند سقط جنین و حق حیات و نیز اصول اخلاقی در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد که بر استدلال درستی یا نادرستی سقط جنین تأثیر می‌گذارد. با توجه به اینکه غالب این نظرات بر اساس عواطف، احساسات و یا عقل ناقص انسان شکل گرفته است؛ به نظر می‌رسد در نظر گرفتن آموزه‌های اسلامی در این خصوص مفید باشد. هم‌چنان که اشاره شد از مهم‌ترین این اختلافات، شناخت مفهوم سقط جنین است. سقط در لغت به معنی افتادن (Ahmed ebn Fares, 1983) و هم‌چنین به معنی «به دنیا آمدن بچه‌ای قبل از کامل شدن» است که در زبان عربی به آن «السَّقْطُ و السَّقْطُ و السَّقْطُ» می‌گویند (Ibn Manzoor, 1993). از این تعاریف می‌توان دریافت که از نظر لغوی سقط لزوماً فعلی اختیاری نیست؛ چراکه افتادن و به دنیا آمدن جنین گاه با اختیار یک شخص است و گاه به صورت اتفاقی و طبیعی رخ می‌دهد. لغت جنین (foetus) نیز از ریشه «جنن» که به معنای پوشیدن و پوشاندن است گرفته شده و به معنای بچه در شکم مادر است (ebn Fares, 1983 Ahmed) و از آن جهت که بچه در شکم مادر پوشیده و مستور است به آن جنین گفته شده است (Ibn Manzoor, 1993). در خصوص واژه «سقط جنین» تعاریف متعدد و متفاوتی وجود دارد که گاهی تعریف‌کنندگان نیز به تعاریف خود توجه نکرده‌اند که این مسئله موجب ابهام و کج‌فهمی مطالب می‌شود. در یک تعریف در مورد سقط جنین گفته شده: سقط جنین افتادن جنین از رحم قبل از کامل شدن است (A group of researchers, 2009). طبق این تعریف سقط جنین شامل مواردی که جنین بعد از سقط سالم می‌ماند نیز می‌شود؛ چراکه در این تعریف گفته نشده که باید جنین بر اثر سقط بمیرد؛ هم‌چنین این تعریف شامل سقط جنین غیر عمدی نیز می‌شود؛ چراکه افتادن جنین می‌تواند به صورت عمدی و یا غیر عمدی رخ داده باشد. در تعریف دیگر گفته شده سقط جنین به معنای پایان دهی عمدانه بارداری برای از بین بردن جنین است (Oliphant, 2007). در این تعریف سقط جنین، فعلی عمدی دانسته شده است؛ لازمه این تعریف آن است که اگر پایان دهی عمدانه حاملگی به این قصد باشد که جنین نمیرد اصطلاحاً به این عمل سقط جنین گفته نمی‌شود. در تعریفی دیگر لافولته (LaFollette) می‌گوید هدف از سقط جنین، مانع شدن از ادامه بارداری و نه لزوماً کشتن جنین است (Eslami, 2004). طبق این تعریف سقط جنین عملی عمدی است و شامل مواردی که جنین بعد از سقط سالم می‌ماند نیز می‌شود. با توجه تعاریف فوق دو مؤلفه مهم در تعریف سقط جنین به نظر می‌رسد، اول عمدی و یا غیر عمدی بودن آن؛ دوم منجر به مرگ شدن یا نشدن آن است. در خصوص مؤلفه اول به نظر می‌رسد که اگر سقط جنین به صورت سهوی و بی‌اختیار نیز رخ دهد باز اصطلاح سقط جنین صادق است هم‌چنان که در تعاریف مذکور تعریف اول نیز شامل این مورد می‌شود؛ اما از آن جا که سقط جنینی که به صورت طبیعی و غیر اختیاری به دلایل مختلفی مانند نقص بدن مادر و امثال آن رخ می‌دهد فاقد ارزش اخلاقی است و نمی‌توان آن را به مادر یا به دیگر انسان‌های مسئول نسبت داد، در برخی تعاریف به آن توجه نشده است (Oliphant, Eslami, 2004). در خصوص مؤلفه دوم نیز به نظر می‌رسد اگر سقط جنین منجر به مرگ جنین نیز نشود باز اصطلاح سقط جنین صادق است؛ چراکه سقط به معنی افتادن جنین است و نه کشتن آن؛ هم‌چنان که در برخی از معانی لغوی و اصطلاحی به آن اشاره شده است؛ بنابراین به دلیل این که معمولاً سقط جنین به مرگ جنین منتهی می‌شود این واژه ملازم با قتل و یا کشته شدن جنین دانسته شده است؛ در حالی که با پیشرفت علم امکان زنده ماندن جنین پس از سقط نیز به وجود آمده است؛ هم‌چنین به نظر می‌رسد که در این صورت، سقط جنین چالش اخلاقی کمتری داشته باشد؛ چراکه حیات جنین با وجود سقط شدن حفظ می‌شود. منظور از اخلاق اسلامی در این نوشتار علمی است که به ارزش‌گذاری افعال و صفات نفسانی انسان از دیدگاه اسلامی می‌پردازد (Mesbah Yazdi, 2012). بنا بر آن چه ذکر شد می‌توان گفت: «افتادن جنین به صورت ارادی یا غیر ارادی قبل از کامل شدن آن، چه جنین زنده بماند و چه به مرگ آن منتهی شود؛ سقط جنین است.» از آن جایی که ارزش‌گذاری اخلاقی در خصوص سقط

جنین همراه با چالش‌های متعدد است و در آن صرفاً به قواعد کلی و اصول اساسی علم اخلاق اکتفا نمی‌شود. تحقیق پیشرو، در قلمرو دانش اخلاق کاربردی محسوب می‌شود؛ چراکه عهده‌دار این مباحث دانش اخلاق کاربردی است (Hosain Sharifi, 2011). با توجه به مطالب ارائه شده هدف پژوهش حاضر بررسی حق سقط جنین برای زنان در اخلاق اسلامی می‌باشد.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش حاضر، توصیفی - تحلیلی است. جامعه پژوهش کلیه متون و منابع مکتوب اخلاق اسلامی می‌باشد. نمونه پژوهش حق سقط جنین برای زنان در اخلاق اسلامی بود.

روش اجرا

در این پژوهش جهت گردآوری متون و اطلاعات در خصوص حق سقط جنین در اخلاق اسلامی از منابع مکتوب کتابخانه‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای شامل اینترنت و نرم‌افزارها به صورت فیش‌برداری استفاده شد. بعد از گردآوری اطلاعات، داده‌ها به صورت تحلیل محتوا انجام شد.

یافته‌ها

پس از بررسی و تحلیل اطلاعات مربوط به حق زنان در مورد سقط جنین بر مبنای اخلاق اسلامی، رویکردها و استدلال‌های مختلفی به دست آمد که در ذیل به آن‌ها پرداخته شد:

رویکردهای متفاوت در قبال سقط جنین

یکی از مهم‌ترین مقدمات آشنایی با نظریات متفکرین امروزی آشنایی با رویکردها و مبانی آن‌هاست. در یک دید کلی می‌توان چهار رویکرد در قبال سقط جنین را مشخص نمود:

اول رویکرد محافظه‌کارانه که در این رویکرد سقط جنین مساوی با کشتن انسانی بی‌گناه دانسته شده است؛ بنابراین کشتن جنین خطاست.

دوم رویکرد آزادی‌خواهانه که معتقد است زن آزاد است در هر زمان و به هر دلیلی دست به سقط جنین بزند؛ چراکه حق انتخاب دارد.

سوم رویکرد اعتدالی که معتقد است قبل از سه ماه بارداری، سقط مجاز و بعد از آن غیرمجاز است؛ چراکه در این ایام جنین به مثابه انسان توانایی لذت و درد را کسب می‌کند.

چهارم رویکرد فمینیستی که مانند رهیافت آزادی‌خواهانه است؛ اما در خواستگاه نظری با آن تفاوت دارد. طبق این رهیافت باید به وضعیت اخلاقی و انسانی مادر توجه شود، نه جنین (Eslami, 2004).

استدلال‌های مطرح در تصمیم‌گیری برای سقط جنین

در تمام رویکردها دو استدلال عمده، شامل استدلال بر شخص بودن جنین و حق مالکیت زن بر بدن خود، وجود دارد که استدلال بر شخص بودن جنین بیشتر در رویکردهای اعتدالی و محافظه‌کارانه و استدلال بر حق مالکیت زن بر بدن خود بیشتر در رویکردهای فمینیستی و آزادی‌خواهانه دیده می‌شود که به بررسی هر یک از این دو استدلال پرداخته می‌شود:

شخصانیت جنین:

یکی از رایج‌ترین و کهن‌ترین استدلال‌ها در مورد نادرستی سقط جنین که نظریات مذهبی و محافظه‌کارانه و اعتدالی نیز غالباً بر آن استوار است؛ استدلال بر شخص بودن جنین است. مخالفان سقط جنین استدلال کرده‌اند که چون جنین انسان است و کشتن انسان هم به لحاظ اخلاقی نادرست است؛ بنابراین سقط جنین جایز نیست. این نظریه که در میان مسیحیان به آن نظریه تقدس حیات (sanctity of life) نیز گفته می‌شود، مادر بسیاری از نظریات دیگر است که اساس استدلال آن‌ها بر مقدس بودن حیات انسان است. در یک تقسیم‌بندی گفته شده که

می‌توان نظریه تقدس حیات را به دو نظریه تقدس حداقلی و حداکثری تقسیم کرد. افرادی که تقدس حداکثری را پذیرفته‌اند در هیچ موردی سقط جنین را درست نمی‌دانند؛ حتی اگر جان مادر در خطر باشد؛ اما در مقابل افرادی که تقدس حداقلی را قبول دارند در برخی موارد سقط جنین را درست می‌دانند (Oliphant, 2007).

منتقدین نظریه تقدس حیات گفته‌اند که باید اثبات شود که جنین انسان است و بین یک انسان که در اجتماع زندگی می‌کند و یک موجود دیگر که از لحاظ زیستی انسان محسوب می‌شود و هنوز وارد اجتماع نشده و شخص نیست تفاوت وجود دارد؛ بنابراین استدلال بر شخص بودن جنین می‌تواند مدعای این نظریه را ثابت کند (Rasekh, 2003).

اما این که شخص بودن به چه معناست، خود امری چالشی است. یکی از مشهورترین افرادی که در این زمینه نظریه پردازی کرده ماری آنه وارن (Warren) است. وی برخی از ویژگی‌ها برای شخص بودن انسان را این گونه برمی‌شمرد:

-شناخت حسی و ادراک: توانایی بر داشتن تجربه، آگاهی و هوشیاری؛

-تهییج‌پذیری: توانایی بر احساس کردن حس خوشحالی، ناراحتی، عشق؛

-تعقل: توانایی بر حل و تحلیل مسائل نو و پیچیده؛

-توانایی و استعداد ارتباط برقرار کردن؛

-خودآگاهی: آگاهی از خود به عنوان یک فرد و شخص و به عنوان یک عضوی از یک گروه اجتماعی؛

-عمل اخلاقی: توانایی بر ارزیابی و ساماندهی افعال یک شخص به واسطه اصول اخلاقی؛ که با توجه به این که جنین بیشتر این علائم را ندارد و مقدار کمی از این علائم را در اواخر بارداری کسب می‌کند وارن معتقد است که نیاز نیست که همه این خصوصیات وجود داشته باشد و می‌توان جنین را به عنوان یک شخص بالقوه در نظر گرفت (Oliphant, 2007)؛ بنابراین وی نیز به صورت ضمنی نظریه تقدس حیات را پذیرفته و معیار جدیدی در این زمینه ارائه نکرده و تنها معیار را برای شخصانیت جنین مطرح کرده است و در جواز سقط جنین به شخص نبودن جنین یا بالفعل نبودن شخصانیت جنین استدلال کرده؛ هم‌چنین می‌توان طبق گفته‌های ایشان نتیجه گرفت که چون جنین دارای علائم شخصانیت نیست و یا در مقابل مادر این علائم بسیار اندک است در تمام مراحل بارداری سقط جنین صحیح و اخلاقی است؛ چه در روزهای پایانی باشد چه نباشد چه بارداری خواسته و چه ناخواسته باشد.

از جمله نظریاتی که در ذیل نظریه تقدس حیات قرار می‌گیرد نظریه دان مارکی (Marquis, 2001, Translated by Fathali, 2008) است که به نظریه آینده شبیه ما (the theory of the future like ours) معروف است. وی می‌گوید: «خطا بودن کشتن انسان بالغ بر اساس نتایج آن تبیین می‌شود. کشتن موجب بدبختی یا مرگ نا به هنگام مقتول است. بدبختی مبنای خطا بودن است.» در همین راستا وی معتقد است آن‌چه موجب خطا بودن سقط جنین می‌شود همین محروم کردن جنین از آینده‌ای شبیه ماست (Marquis, 2001, Translated by Fathali, 2008). با همه این تفصیلات چند ایراد به نظریات فوق وارد است:

در نظریه تقدس حیات و استدلال بر شخصانیت جنین، تقدس حیات و زندگی انسان یک پیش‌فرض صحیح قلمداد شده است در حالی که این مسئله قابل مناقشه است خصوصاً در هنگام چالش‌های اخلاقی؛ به این معنا که هر چند حق حیات حقی فطری است اما همیشه حیات انسان‌ها اگر چه شخص باشند محترم نیست؛ چه بسا انسان‌هایی که به حریم دیگران تجاوز می‌کنند و جان آن‌ها را تهدید می‌کنند حیات و زندگی‌شان محترم نباشد؛ استدلال به ظلم بر مادر و یا ظلم بر جنین در صورت سقط و یا عدم سقط بیشتر به نظر صحیح می‌رسد؛ چرا که آن‌چه همیشه بد است ظلم است و نه سلب حیات از انسان‌ها و یا موجودات دیگر. اشکال دیگر در نظریه تقدس حیات، تلقی کردن زندگی انسان به عنوان دارنده برتری و اولویت خاص بر زندگی حیوانات، بشرگرایی (نوع‌گرایی) است. هم‌چنان که سینگر (Singer, 2004, Translated by Al Boyeh, 2007) بر این مطلب معترض است. اشکال دیگر اینکه موضوع اصل اخلاقی «تقدس حیات» اجمال دارد؛ به این معنا که معلوم نیست دقیقاً مراد از انسان چیست؟ آیا جنین، انسان محسوب می‌شود یا نه؟ نشانه‌های شخص بودن چیست؟ در این موارد بین صاحب‌نظران اختلاف وجود دارد. اشکال دیگر اینکه در نظریه تقدس حداکثری، سقط جنین مطلقاً نادرست است، این مطلب بعید به نظر می‌رسد؛ چرا که در صورت به خطر افتادن جان مادر نمی‌توان حیات وی را مقدس ندانست پس ناگزیر باید بین حیات مادر و فرزند یکی را انتخاب کرد. اشکال دیگر اینکه حق حیات جنین به معنی حق استفاده جنین از

بدن مادر نیست. به این معنا که اگر حق جنین با حق مادر بر کنترل بدن خود تراحم پیدا کرد چه ملاکی برای رفع تراحم وجود دارد؟ بنابراین در اینجا دو حق متفاوت وجود دارد و تنها حق حیات معیار برای رفع تراحم نیست. در مورد نظریه وارن نیز، باید گفت این نظریه مستلزم نوزاد کشی است؛ چراکه بیشتر علائم شخصانیت در نوزادان و بلکه انسان‌های کم‌توان ذهنی، برخی از بیماران و سالخوردگان و امثال آنان نیز به چشم نمی‌خورد. به این اشکال، ایراد شیب لغزنده (slippery slope) نیز می‌گویند؛ چراکه پذیرش این نظریه کم‌کم موجب لغزیدن در مشکلات اخلاقی دیگر می‌شود (Oliphant, 2007).

در مورد نظریه آینده شبیه ما نیز آن چه باعث بدبختی می‌شود مردن نیست و اساساً مرگ و حیات به خودی خود برای رسیدن انسان به سعادت و خوشبختی کافی نیستند. این ایراد از آن جهت به ذهن می‌رسد که بر اساس این نظریه گویا پس از این جهان، حیات انسان ختم شده و نابود می‌شود در حالی که این برخلاف مبانی اخلاق اسلامی است.

- حق کنترل زن بر بدن خود

در دفاع از سقط جنین استدلال‌های مختلفی مطرح شده است که از مهم‌ترین این نظریات استدلال بر حق مالکیت یا همان حق کنترل زن بر بدن خود است. این استدلال نخستین بار توسط جودیت تامسون (Judith Jarvis Thomson) مطرح شد، مقاله معروف او که در سال ۱۹۷۱ با عنوان «دفاع از سقط جنین» منتشر شد، تأثیر بسزایی در تغییر درک ماهیت و مفاد اختلافات درباره سقط جنین داشت. تامسون شخصانیت جنین را رکن اساسی در مسئله سقط جنین نمی‌داند و با پیش‌فرض آن که جنین از همان لحظه لقاح شخص باشد سعی می‌کند معیاری دیگری در استدلال پیرامون سقط جنین مطرح کند. تأکید وی بیشتر بر لوازم حیات تا خود حق حیات. تامسون معتقد است که سقط جنین در صورتی که جان مادر در خطر است و یا در صورت ناخواسته بودن بارداری، مجاز است، چه علت ناخواسته بودن تجاوز به عنف باشد و چه سهل‌انگاری در به کارگیری وسایل جلوگیری از بارداری (Al Boyeh, 2011).

البته در فهم سخن تامسون اختلافاتی وجود دارد. به نظر می‌رسد وی نمی‌خواهد بگوید که اگر بین حق حیات جنین و حق زن بر کنترل بدن خود تراحم اخلاقی ایجاد شد حق تملک زن بر بدن خود مقدم بر حق حیات جنین می‌شود؛ بلکه ایشان معتقد است اگر بارداری ناخواسته بود اساساً حق حیاتی برای جنین وجود ندارد؛ چراکه این مادر است که حق حیات را به فرزند می‌دهد و در صورت ناخواسته بودن، مادر چنین حقی را به جنین نداده است. اشکالات زیادی به این نظریه شده از جمله، لازمه استدلال تامسون آن است که اگر جنین ناخواسته بود مادر هیچ مسئولیتی در قبال آن ندارد؛ در حالی که این مسئله اخلاق خانواده را نفی می‌کند. این مادر نیست که حق حیات را به جنین می‌دهد بلکه حق حیات، حقی فطری و ذاتی برای انسان‌ها است. خیلی از موارد در زندگی فرد غیر اختیاری‌اند و باز هم نسبت به این امور تکلیف وجود دارد (مانند احترام به والدین با وجود عدم انتخاب آنان از سوی فرزند). تامسون می‌گوید سقط جنین در صورتی که جنین به واسطه سهل‌انگاری در به کارگیری وسایل جلوگیری از بارداری به وجود آید جایز است؛ در حالی که با انجام مقدمات به وجود آمدن جنین نمی‌توان گفت این جنین کاملاً ناخواسته است و خود مادر تا حد زیادی مسئول به وجود آمدن جنین است (Al Boyeh, 2011).

دیدگاه اسلام در مورد سقط جنین

برای روشن شدن دیدگاه اسلامی می‌توان سقط جنین را به دو نوع سقط جنین ممدوح و پسندیده و سقط جنین مذموم و ناپسند تقسیم کرد؛ هم‌چنین باید توجه داشت که اصل اخلاقی در سقط جنین ناپسند بودن و مذموم بودن است. برای این منظور می‌توان به آیات متعددی استدلال کرد به عنوان نمونه خداوند در آیه ۳۱ تا ۳۳ سوره اسراء، مستقیماً به کشتن فرزندان اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيتَ أَمْلَاقٍ، نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ، أَنْ قَتَلْتَهُمْ كَانِ خَطَاءً كَبِيرًا... وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ...» «از بیم تنگدستی فرزندان خود را مکشید ماییم که به آن‌ها و شما روزی می‌بخشیم آری کشتن آنان

همواره خطایی بزرگ است... و نفسی را که خداوند حرام کرده است جز به حق مکشید».
یا در آیه ۱۵۱ سوره انعام می‌فرماید که «وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَمْلَاقٍ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ... وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ» «و فرزندان خود را از بیم تنگدستی مکشید ما شما و آنان را روزی می‌رسانیم... و نفسی را که خدا حرام گردانیده جز به حق مکشید».

اشاره خداوند در این آیات به اولادکم مطابق قواعد ادبیات عرب، یک اشاره عام است و شامل جنین نیز می‌شود؛ چراکه ولد به معنی چیزی را از چیز دیگری به وجود آوردن است (Mustafavi, 1988) که یکی از مصادیق آن جنین محسوب می‌شود؛ بنابراین، آیات مذکور و دلیل‌هایی دیگر از این دست، می‌تواند هر شرایطی را در بر بگیرد و چالش اصلی در موارد استثنا شده از این قاعده کلی است.

اما مواردی که به نظر می‌رسد سقط جنین استثنائاً ممدوح است عبارت‌اند از:

۱. جایی که جان مادر در خطر باشد. در تمامی صور این قسم سقط جنین جایز و بلکه لازم است و می‌توان آن را به دو قسم تقسیم کرد: اول جایی که اگر جنین سقط نشود مادر و جنین هر دو از بین بروند و دوم جایی که اگر جنین سقط نشود تنها مادر می‌میرد و جنین زنده می‌ماند. در قسم اول که سقط جنین به وضوح لازم است؛ چراکه ادامه بارداری نتیجه‌ای جز مرگ مادر ندارد. در قسم دوم نیز بین ملزم شدن به حفظ حیات مادر و ملزم شده به حفظ حیات جنین تزاممی اخلاقی به وجود می‌آید. این قسم خود دو صورت دارد: اول این تزامم قبل از پیدایش روح در جنین باشد و دوم این که این تزامم بعد از پیدایش روح در جنین پیش بیاید. زمان پیدایش روح نیز بنا بر قول مشهور فقها چهارماهگی است (Majlesi, 1982). با توجه به این مطلب در صورت نخست که تزامم اخلاقی قبل از پیدایش روح در جنین بود سقط جنین اخلاقی و موجه است؛ چراکه جنین تا قبل از چهارماهگی فاقد روح است و شخص محسوب نمی‌شود؛ اما صورت دوم دارای چالش بیشتری است؛ چراکه هم مادر و هم جنین، شخص محسوب می‌شوند و جنین از رشد بیشتری برخوردار شده است. برای رفع تزامم اخلاقی در این خصوص طبق قواعد عقلی و شرعی باید جان هر کدام که اهمیت بیشتری دارد حفظ شود. به نظر می‌رسد همان‌طور که حکما گفته‌اند مرتبه وجودی علت شریف‌تر و بالاتر از مرتبه وجودی معلول است و در مورد مادر و فرزند نیز مادر علت و فرزند معلول است پس علی‌القاعده اهمیت حفظ جان مادر باید بیشتر باشد؛ به عبارت دیگر درست است که جنین پس از چهارماهگی مانند مادر شخص محسوب می‌شود اما شخصیت آن وابستگی شدید به مادر دارد به خلاف مادر که شخصیتی مستقل‌تر و حداقل از لحاظ زیستی موجود کامل‌تری است؛ مضافاً این که چنانچه سقط ممنوع باشد رضایت بر مرگ مادر نقض مبنای اخلاقی است که جان همه نفوس را محترم می‌داند و برای جواز قتل مادر دلیلی جدید لازم است.

۲. قبل از پیدایش روح جایی که جنین برای مادر ضرر غیرمتعارف دارد؛ مانند جایی که جنین نارس (Khoei, 2004, Fazel Lankarani, 1995) و یا حاصل از تجاوز به عنف (Khamenei, 2001) و یا از راه حرام باشد (Fazel Lanka, 2004) در هر سه مثال باید وجود جنین برای مادر ضرر و عسر و حرج شدید داشته باشد مثلاً شخصیت مادر در آستانه فروپاشی قرار گیرد و یا نقص جنین قابل ملاحظه و غیرقابل درمان باشد. در این قسم می‌توان اشکال کرد که ادله عامی که قبلاً ذکر شد این قسم را نیز در برمی‌گیرد و در نتیجه سقط جنین نادرست خواهد بود. در جواب می‌توان برخی ادله را ذکر کرد که موجب تخصیص و تزییق آیات قبلی می‌شود مانند آیه 233 سوره بقره که می‌فرماید:

«لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَالِدَهُ بَوْلِدِهَا» «هیچ کس جز به قدر وسعش مکلف نمی‌شود هیچ مادری نباید

به سبب فرزندش زیان ببیند».

و یا قاعده لاضرر که به این معناست در دین اسلام احکام ضرری وجود ندارد (Ansari, 1995) و نیز قاعده لاجرح که به این معناست که هرگاه تکلیفی دارای مشقت و دشواری شدیدی باشد که تحمل آن عادتاً برای مکلف سخت است، آن تکلیف ساقط می‌گردد (A group of researchers, 2010).

برای عدم جواز سقط قبل از چهارماهگی، علاوه بر عموماتی که در ابتدا ذکر شد می‌توان به برخی روایات نیز استناد کرد مانند روایت اسحاق بن عمار از امام موسی بن جعفر علیه‌السلام در مورد زنی که از حامله شدن

می‌ترسد و دارو می‌خورد و سقط جنین می‌کند امام می‌فرماید این کار را نکنند. راوی می‌گوید آن چه سقط کرده نطفه است و امام در ادامه می‌فرماید: اولین چیزی که خلق می‌شود نطفه است (Ibn Baboyeh, 1992). و یا روایت رفاعة از امام صادق علیه‌السلام در مورد کنیز خودش که امام (ع) می‌فرماید: هرگاه نطفه را در رحم بریزد مراحل را طی می‌کند و به علقه و مضغه تبدیل می‌شود و آن گاه به هر چیزی که خدا به خواهد می‌رسد و اما اگر به غیر رحم بریزد از آن چیزی به وجود نمی‌آید پس اگر کنیز یک ماه حیض نبیند بر او دارویی که موجب سقط جنین شود نخوران (Coleini, 1986).

هم‌چنین از موارد دیگری که سقط جنین ناپسند است جایی است که جنین بعد از پیدایش روح ضرر نامتعارفی برای مادر داشته باشد به حیثی که جان مادر در خطر نباشد. ممکن است که اشکال شود قبل و بعد از چهارماهگی چه تفاوتی با هم دارد؛ جواب این است که جنین پس از چهارماهگی در حکم انسان کامل است و دلیل آن هم در تعیین این زمان مشخص، نقلی و تعبدی است؛ با این مبنا جواز سقط در این قسم به جواز نوزادکشی و انسان‌کشی می‌انجامد؛ مثلاً بیماران هموفیلی هم همان شرایط سخت و عسر و حرج شدید را برای مادران و بلکه کل جامعه دارند؛ با این حال نمی‌توان قتل این افراد را جایز دانست.

بحث و نتیجه‌گیری

سقط جنین مصادیق متعددی دارد و مباحث اخلاقی بیشتر پیرامون صورتی است که جنین به صورت ارادی قبل از کامل شدن سقط از بین برود. به نظر می‌رسد از دیدگاه اخلاق اسلامی سقط جنین در این صورت نادرست و مذموم است مگر در موارد استثنا یعنی جایی که جان مادر در خطر است یا این که روح در جنین دمیده نشده (قبل از چهارماهگی) و وجود آن برای مادر ضرر غیرمتعارف و قابل ملاحظه‌ای دارد. دو استدلال عمده در مورد سقط جنین ارادی، در بین متفکرین غیرمسلمان وجود دارد: اول استدلال بر تملک مادر بر بدن خود برای سقط جنین و دوم شخصانیت جنین. با توجه به دیدگاه اخلاق اسلامی در خصوص سقط جنین مشخص می‌شود که استدلال بر تملک مادر بر بدن خود برای سقط جنین تا اندازه‌ای درست است؛ به این معنا که مادر در صورت متضرر شدن در برخی موارد می‌تواند اقدام به سقط کند؛ هم‌چنین معیار شخصانیت نیز اجمالاً از دیدگاه اخلاق اسلامی مورد قبول واقع شده است و در این زمینه شارع مقدس مبنایی مطرح می‌کند که فصل الخطاب و در حقیقت دلیلی نقلی و تعبدی است. از این منظر، جنین پیش از چهارماهگی شخص محسوب نمی‌شود. این دیدگاه در خصوص شخصانیت جنین را می‌توان شخصانیت اسلامی نام نهاد که با آن چه پزشکان و دانشمندان علوم تجربی می‌گویند، متفاوت است. در پایان باید متذکر شد که پسندیده است مادر در مواردی که سقط جنین جایز است برای اقدام به آن بر خدا توکل کند و بر این مصیبت وارده صبر کند و توجه داشته باشد که مصائب موجب ارتقا مرتبه مؤمنین هستند و هم‌چنین از شریعت پیروی کند و دیه معین شده برای جنین را به سایر ورثه بدهد. ذکر این نکته نیز خالی از لطف نیست که اثبات دیه و یا كفاره نشان دهنده غیراخلاقی بودن و یا حرام بودن یک عمل در شریعت نیست؛ هم‌چنان که در قتل غیر عمد نیز دیه و كفاره ثابت می‌شود و با این حال مکلف حرام و عمل غیراخلاقی مرتکب نشده است؛ بنابراین مادر نباید خود را گناه کار بداند و از رحمت خداوند نباید مأیوس شود. بر دیگر افراد جامعه نیز لازم است که از مادری که مجبور به سقط شده و یا این که سقط نکرده و نوزاد ناقصی را به دنیا آورده و یا امثال این افراد که دچار بحران در زندگی خود هستند تا حد امکان حمایت کنند. این امر باعث رشد اخلاقی اجتماع می‌گردد و به شأن و کرامت انسانی نیز نزدیک‌تر بوده و می‌تواند بار سنگین مسئولیت را از دوش مادر بردارد؛ هم‌چنین باید از تهمت زدن بر زنان پاک که مورد تجاوز قرار گرفته‌اند و نیز غیبت زانی که کار زشت خود را پنهان نگه می‌دارند بپرهیزند. چه بسا نقل این گناهان قبح گناه را از بین ببرد؛ هم‌چنین انسان‌هایی که دارای نقصی در بدن هستند و مادران آن‌ها را مسخره نکنند؛ چراکه یکی از اقسام غیبت ذکر ایراد جسمی شخص است. مطمئناً این گونه گناهان گناهانی بس بزرگ و نابخشودنی محسوب می‌شوند. در کل باید گفت که اظهار نظرات ارائه شده در موضوعات بنیادین، مانند حق حیات، شخصانیت جنین، مالکیت مادر بر بدن خویش و غیره، نمی‌تواند و نباید بدون پشتوانه‌های الهی و علمی محکم (که خود نیز مؤید نظر الهی خواهد بود) اجرایی شود.

سهم نویسندگان: سید عبدالله میرخندان: تدوین محتوا، جمع‌آوری اطلاعات، طراحی چارچوب کلی، ایده‌پردازی، اصلاح مقاله و نویسنده مسئول.

سپاسگزاری: نویسنده بر خود لازم می‌داند از کلیه اساتیدی که پژوهشگر را در تحقیق حاضر یاری رساندند تشکر و قدردانی به عمل آورد.

تعارض منافع: در این مقاله تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی: این مقاله با منابع مالی شخصی نویسنده نوشته شده است.

References

The Holy Quran.

- A group of researchers. (2009). *The culture of jurisprudence according to the religion of Ahl al-Bayt*. Qom: Islamic Encyclopedia Institute. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1263001/>
- A group of researchers. (2010). *Dictionary of principles of jurisprudence*. Qom: Islamic Science and Culture Research Institute. [Persian] URL: <https://bookroom.ir/book/51895/>
- Ahmed ebn Fares, A. (1983). *Ma'jam Maqais al-Logat [The dictionary of linguistic comparisons]*. Qom: Islamic Propaganda Office. URL: <https://qps.ir/productdetail/18342/>
- Al Boyeh, A. (2011). A woman's right to control her own body. *Review*, 16(62), 29-60. [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/973783/>
- Ansari, M. (1995). *Faraed al-Osool [The pearls of the science of principles of jurisprudence]*. Qom: Al-Nashar al-Islami Foundation of Jama'ah al-Madrasin. URL: <https://qps.ir/productdetail/8963/>
- Coleini, M. (1986). *Al-Kafi [enough]*. Proofreader: Ali Akbar Ghaffari and Mohammad Akhundi. Tehran: Dar al-Katb al-Islamiya. URL: <https://noorlib.ir/book/info/1348/>
- Eslami, H. (2004). The right to the life of the fetus, four ethical approach. *The Appendix of Hamshahri's Wisdom*, 1(24), 14-15. [Persian] URL: <http://www.noormags.com/view/fa/articlepage/98851>
- Fazel Lankarani, M. (2004). *Including all issues*. Qom: Amir Qalam Publications. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/10561/>
- Ibn Baboyeh, M. (1992). *Men la yahzara al-faqih [Someone who is not a jurist with him]*. Qom: Al-Nashar al-Islami Institute of Jama'ah al-Madrasin. URL: <https://qps.ir/productdetail/32602/>
- Ibn Manzoor, M. (1993). *Lesan Alarab [Arab Language]*. Beirut: Dar al-Fakr Lettabaah and Al-Nashar and Al-Tawzi'a - Dar Sadr. URL: <https://qps.ir/productdetail/9471/>
- Khamenei, A. (2001). *Resaleh Ajvabat Alestefaat [Treatise on answers to questions]*. Translator: Ahmadreza Hosseini. Tehran: Hoda International Publications. [Persian] URL: <https://www.digikala.com/product/dkp-6304625/>
- Khoei, A. (1995). *Serat Alnejat (Al-Mohashsha) [The Path of Salvation (Along with annotations)]*.

- Corrected by Musa Mofiduddin Asi Ameli. Qom: El-Elect Publishing School. URL: <https://noorlib.ir/book/info/261/>
- Majlesi, M. (1982). *Bahar Al-Anwar [seas of light]*. Beirut: Dar Ehiya al-Trath al-Arabi. URL: <https://noorlib.ir/book/info/1407/>
- Marquis, D. (2001). *The article "Evidence on the wrongness of abortion" in the book "Philosophy of Ethics, Essays on Normative Ethics, Trans-Ethical Applied Ethics"*. Translated by Mahmoud Fathali. (2008). Qom: Education publishing office, 237-264. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1488355/>
- Mesbah Yazdi, M. (2012). *Ethics in the Qur'an. Research and writing: Mohammad Hossein Eskandari*. Qom: Publications of Imam Khomeini Institute (RA). [Persian] URL: https://www.ghbook.ir/index.php?option=com_dbook&task=viewbook&book_id=
- Mustafavi, H. (1988). *Altaḥqiq Fi Kalemāt Alqor'an Alkarim [Researching the words of the Holy Qur'an]*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. URL: <https://lib.eshia.ir/71460/1/4>
- Oliphant, J. (2007). *OCR Religious Ethics for As and A2*. in Taylor & Francis Group. London: Routledge. URL: <https://www.routledge.com/OCR-Religious-Ethics-for-AS-and-A2/>
- Rasekh, M. (2003). Jadaal Hayat, an overview of abortion theories. *Legal research*, 1(38), 165-208. [Persian] URL: <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/71947>
- Hosain Sharifi, A. (2011). What is applied ethics?. *Moral knowledge*, 7(1), 83-96. [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/898720/>
- Singer, P. (2004). Environmental ethics. Translated by Alireza Al Boyeh. (2007). *Journal of Criticism*, 1(45&46), 141-169. [Persian] URL: <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/331326>